

Den amerikanske nykonservatisme

En introduktion

- af Henrik Gade Jensen

Muligheden for at friheden overlever i vort land, afhænger i stigende grad af, hvor stor succes friheden har i andre lande (...) Alle, der lever under tyranni og i håbløshed, bør vide, at USA ikke vil ignorere undertrykkelse eller undskyldte dem, der undertrykker. Når I rejser jer for frihed, vil vi stå ved jeres side.

Sådan sagde George W. Bush i sin tale ved indsættelsen til sin anden periode som USA's præsident 20. januar 2005. Ordene markerer præcist en neokonservativ udenrigspolitisk position. USA har en mission. Den består i at bringe frihed til undertrykte folk. Den er imperial i betydningen, at USA vil og skal bruge sin magt til bekæmpe tyrannier overalt på jordkloden. Det er samtidig en sammenknytning af Amerikas egen historie med nutidens politiske opgaver. Amerikanere kan ikke leve i frihed, hvis andre lever i trældom. Det er arven fra især Thomas Jefferson, Abraham Lincoln og Woodrow Wilson, der bygges videre på. USA's mission er at gøre verden sikker for demokrati og bringe friheden til de undertrykte, hvad enten de befinder sig inden for eller uden for USA's grænser. Det er et globalt budskab, der rækker kloden rundt. Ingen tyran skal vide sig sikker mod *the marines*.

Budskabet er i vid udstrækning en kovending for Georg W. Bush selv, da han fire år forinden var blevet præsident på en meget mere national og konservativ agenda, hvor USA skulle sikre sin position og frihed i verden, men ikke rode sig ind i krige rundt omkring. Bush' nye linie, som begyndte 11. september 2001 og blev formuleret i indsættelsestalen, er også et brud med den realpolitik, som især præsident Nixon og til dels præsident Reagan stod for. Før kommunismens sammenbrud så USA sig tvunget til at samarbejde med mindre demokratiske og autoritære regimer for at holde kommunismen inddæmmet. Udenrigspolitisk var

Henrik Gade Jensen

det et mål i sig selv at stå i dialog med Sovjet og for Nixons vedkommende især Kina. Udenrigspolitik var magtbalance og diplomati.

Bag Bush' tale i 2005 står neokonservatismen, som har formuleret en ny udenrigspolitisk vision for USA. Den bryder med traditionel konservatisme, som for USA's vedkommende typisk er national og isolationistisk. Den er idealistisk i betydningen af, at den tror på forandringer af statsstrukturerne i verden i positiv, demokratisk retning ved hjælp af en militær interventionistisk politik, men den adskiller sig markant fra en eksempelvis europæisk udenrigspolitisk idealisme, hvor der tænkes at kunne skabes fred og menneskerettigheder ved forhandlinger uden brug af militær ildkraft. USA ønsker heller ikke at binde sig til f.eks. en international krigsforbryderdomstol, som europæerne ser perspektiver i. Den nye amerikanske idealisme bliver en realistisk mulighed gennem suveræn militær overlegenhed og villighed til at bruge den. Interventionen i Irak og implementeringen af demokrati dér er det typiske eksempel på den nye dagsorden.

BEGYNDER SOM INDENRIGSPOLITIK

Neokonservatisme begyndte ikke med udenrigspolitik, men som en specifik betegnelse for en ideologisk bevægelse, der begyndte i 1970erne; mest som et indenrigspolitisk og kulturelt opgør.

Neokonservatismen opstod som en fælles holdning hos en række amerikanske politikere og intellektuelle, som i 1950erne og 1960erne var liberale, men som i 1970erne skiftede holdning og blev ideologisk konservative.

Neokonservatismens første generation er en konvertit-bevægelse. Den består af skuffede og frustrerede liberale. Eller mere præcist: Tidligere liberale, der er blevet klogere og har indtaget en ny position og nu kritiserer dels deres egen tidligere opfattelse og dels nuværende liberale holdninger. Med Irving Kristols berømte bemærkning er en neokonservativ »*a liberal who was mugged by reality*« – en liberal der er slået i hovedet af virkeligheden.

Typisk drejer det sig om demokrater i USA, der omkring 1980 begynder at stemme republikansk. De tager afstand fra præsident Carter og bifalder Reagan-

Den amerikanske nykonservatisme

revolutionen. Med den store undtagelse, at flere af de tænkere, der præsenteres som »neokonservative«, undslår sig betegnelsen og i øvrigt aldrig har stemt republikansk. En af dem, Daniel Patrick Moynihan, har været demokratisk senator fra New York i en menneskealder.

Anden generation, ofte helt kødeligt børnene af den første generation, er opvokset med den intellektuelle anti-liberale og pro-republikanske holdning og er derfor tidligt klar til gennem politik, tænketanke og medier at føre nykonservatismens tanker ud i virkeligheden. Det er især på den udenrigspolitiske scene, at næste generation har ytret sine politiske visioner. Selvom mange af disse ved præsidentvalget i 2000 støttede republikaneren John McCain imod George W. Bush, vandt de alligevel hurtigt indpas i Bush' administration. Feltoget mod Irak kan i høj grad ses som udtryk for en neokonservativ strategi, der i modsætning til traditionel konservativ magtbevarelses-politik (Nixon og Kissinger) ønsker en offensiv amerikansk politik.

Man *bliver* neokonservativ, men *er* konservativ. De rigtige, evige konservative i USA kaldes palæo- eller gammel-konservative. Det er dem, der altid har været konservative, nationale og religiøse og knytter an til den konservative tradition. Det er navne som Russell Kirk, kendt for bogen *The Conservative Mind* fra 1953, og William Buckley, der grundlagde tidsskriftet *National Review* i 1955. Politisk karakteriseres Barry Goldwater, republikansk præsidentkandidat i 1964 med kæmpe nederlag til Johnson, som den første konservative amerikanske politiker. Ronald Reagan er også konservativ i Goldwater-traditionen, talte ved konventet i 1964, og flittig læser af *National Review*, men nogle karakteriserer også Reagan som neokonservativ, fordi han var demokrat de første 40 år, blev så »mugged by reality« omkring 1960 og konverterede i protest mod det demokratiske partis bifald af den store stat. Da jeg begyndte at sige, at den store stat var problemet, blev jeg pludselig kaldt ekstremt højreorienteret, fortæller Reagan i sine erindringer.¹

¹ Reagans evne til at reagere impulsivt rigtigt i politik og ikke lade sig kujonere af den offentlige mening viser sig hele livet igennem. Hans karriere i skuespillernes fagforening som »kommunist-jæger« i Hollywood efter krigen og guvernørtiden i Californien viser et klarsyn over for tidens ideologiske fristelser og medløb.

Henrik Gade Jensen

Men selv den nuværende amerikanske palæo-konservatisme fik sit store impetus fra den genopdagede liberalisme eller libertarianisme. Ifølge George H. Nash' vidtløftige gennemgang af amerikansk konservatisme² begynder den efter krigen med *The Revolt of the Libertarians* (titlen på kap. 1 i Nash' bog). Det drejer sig især om de østrigske og erklærede anti-konservative økonomer F.A. Hayek og von Mises og senere Milton Friedman, der blev vejledere for de nye tanker i USA. Hayeks polemik mod socialismen og statsplanlægningen, *Vejen til Trældom* fra 1944, blev en bestseller i USA og fik stor indflydelse modsat i Europa.³

USA har ikke som Europa nogen stærk konservativ tradition. I Europa er konservatisme og konservative partier typisk forankret i aristokratiske, monarkistiske traditioner som i Storbritannien og Frankrig eller i et katolsk, antimodernistisk politisk miljø, som i Tyskland og Italien. Desuden er de europæiske samfund meget mere klassesdelte og regionaliserede, mens USA præges af langt højere social og geografisk mobilitet. Derfor er USA ikke naturligt gearret til traditionel konservatisme og kun den stærke religiøsitet, der ikke som i Europa er institutionaliseret i statslige kirkeordninger eller tæt knyttet til arven fra tusindårige katedraler, gøder i dag grobunden for den. Russell Kirks værk *The Conservative Mind*, er dog helt fri for en stærk religiøs forankring af konservatismen. I dag repræsenterer Pat Buchanan mest den traditionelle amerikanske politiske konservatisme, hvor den kombineres både med et irsk-arvet temperament og en katolsk traditionalisme. Begge er svære at gøre karriere med i amerikansk politik.

Blandt intellektuelle konservative må sociologen Robert Nisbet fremhæves, fordi han fra sine første arbejder har sporet den konservative tanke-tradition, men minder i kraft af sin akademiske baggrund mere om de neokonservative. I Nisbets første bog, *The Quest for Community* fra 1953, fremstiller han udviklingen af det moderne samfund som en kamp mellem staten (dvs. centralisering, bureaukratisering, lighedsgørelse) som han er overvejende skeptisk overfor, og

² GEORGE H. NASH: *The Conservative Intellectual Movement in America*, 1996.

³ Amerikanerne forbød trykning af Hayeks værk i USA's besættelseszone i Tyskland efter krigen for ikke at genere russerne.

Den amerikanske nykonservatisme

samfundene, som i for stor udstrækning er gået tabt i denne udvikling. Nisbet ser statsmaskineriet som en revolutionær mekanisme, der i sit momentum har det med at udradere eller nivellere alle medierende led mellem individ og stat. Rousseau er den store skurk, der ikke ville tillade nogen anden loyalitet end overfor almenviljen, mens Tocqueville er den klartskuen iagttagelse af denne proces.

Robert Nisbets lille bog *Conservatism: Dream and Reality* fra 1986 giver en klar fremstilling af den konservative tradition. En række tænkere som Eric Voegelin og Leo Strauss, som ofte kaldes ny- eller neo-konservative, vil jeg ikke komme ind på, da jeg betragter dem som oprindeligt konservative, der ikke har oplevet den vending, der karakteriserer de her omtalte.

Jeg finder neokonservatismen i USA interessant, fordi vi her har en række markante intellektuelle, der enten i politik eller akademisk har taget et opgør med (hvad der i europæisk jargon kunne kaldes) venstreorienterede holdninger inden for politik og kultur. Da opgøret er velargumenteret og videnskabeligt funderet, er det værd at tage alvorligt.

Jeg stødte selv første gang på betegnelsen »neokonservatisme«, da jeg i 1983 læste en artikel af Jürgen Habermas, som præsenterede den neokonservative kulturkritik i USA og Tyskland og i denne så den væsentligste udfordring til hans eget filosofiske projekt.⁴ Hvor de neokonservative havde en bekræftende indstilling til det økonomiske og teknologiske moderne og en negativ indstilling til det kulturelle moderne, anskuede Habermas det modsat. For de neokonservative er det kulturen, der er problemet. For en postmarxist som Habermas er det kapitalismen, basis, der skal årsagsforklare mislighederne i det moderne samfund.

De neokonservative søger kriseårsagerne ikke i økonomiens eller statsapparatets funktionsmåde, men i kulturelt betingede legitimationsproblemer og i det forstyrrede forhold mellem demokrati og kultur. De er foruroliget over det tilsyneladende autoritetstab ved de bærende institutioner og særligt det politiske system. Dette fænomen bliver suggestivt ført frem under stikord som uregerbarhed, tillidskløft, legitimationstab osv.

⁴ JUERGEN HABERMAS: 'Die Kulturkritik der Neokonservativen in den USA und in der Bundesrepublik', genoptrykt i *Die Neue Unübersichtlichkeit*, Suhrkamp 1985.

Henrik Gade Jensen

Forklaringen bygger således på en »inflation« af forventninger og krav, som bliver drevet frem af partiernes konkurrence, massemedierne, fagforeninger osv. Borgernes forventningstryk »eksploderer« så i drastiske udvidelser af de statslige opgaver.⁵

Habermas udpeger især sociologen Daniel Bell som neokonservatismens væsentligste ideolog med værket *The Cultural Contradictions of Capitalism* fra 1976.

BAGGRUNDEN

De neokonservatives første generation udgør en relativ lille persongruppe, som geografisk, generationsmæssigt og kulturelt kommer fra en snæver kreds. De tilhører alle den intellektuelle elite på Østkysten, som har gået på de bedste universiteter. Flere af dem er jøder, hvis forældre emigrerede til USA, og som er vokset op i relativ fattigdom i Brooklyn, New York.

Irving Kristol (f. 1920) betegnes ofte som bevægelsens *Godfather*. Han er født i Brooklyn af jødiske indvandrere, der snakkede jiddisch med hinanden og engelsk til deres børn. Han gik på *City College* i New York i 30'erne og blev trotskist, senere soldat i Europa og begyndte karrieren som skribent og redaktør på det oprindeligt jødiske magasin *Commentary* og senere *Encounter*. I 50'erne var Kristol en central figur i den liberale antikommunisme omkring Kongressen for Kulturel Frihed. Senere har han fungeret som professor, mangeårig kolumnist i *Wall Street Journal* og begyndte i 1965 udgivelsen af det samfundsvidenskabelige tidsskrift *The Public Interest* sammen med Daniel Bell. Kristol er gift med historikeren Gertrude Himmelfarb, der har skrevet en række værker om især victorianismen, som ofte munder ud i konservativ kulturkritik af moderniteten. Sammen har de sønnen Willian Kristol, som i dag hører til de mest indflydelsesrige af anden generation *neoon*'ner som redaktør af Rupert Murdoch-flagskibet *Weekly Standard* og kommentator på *Foxnews*. Under George Bush senior arbejdede Bill Kristol i Det hvide Hus som stabschef for vicepræsidenten.

⁵ Samme s. 33.

Den amerikanske nykonservatisme

Daniel Bell (f. 1922) er i dansk sammenhæng kendt som sociolog og forfatter til værket *The Coming of the Post-Industrial Society* (1974). Bell har aldrig selv adopteret betegnelsen »neocoon«, aldrig stemt republikansk, men koketteret med, at han kulturelt er konservativ, økonomisk er socialist og politisk er liberal. Jürgen Habermas sætter ham forrest som hovedangrebepunkt, fordi Bells kriseanalyse anskuer den moderne kultur som problematisk. Bell er, som Kristol, vokset op i Brooklyn og fulgte samme vej over *City College* og *Columbia University*, men valgte så den akademiske vej og har siden været professor på de førende Østkyst-universiteter.

Daniel Patrick Moynihan (1927-2003) var demokratisk senator valgt i New York og, som Bell, ingen *neocoon* udi egen indbildning. Moynihan blev først bredt kendt, da han i 1965 stod bag en undersøgelse om – som det hed dengang – *The Negro Family* med undertitlen *The Case for National Action*. Rapporten analyserede sociale og familiemæssige disintegrative tendenser blandt især afro-amerikanere i USA, nedbrydningen af familien og afhængigheden af velfærdsydelse og foreslog en stærk national indsats for at vende en negativ social udvikling i retning af flere og flere faderløse familier. Men da rapporten mellem mange statistikker også nævnte, at der var rum for individuel ansvarlighed for egen skæbne, brød et helvede løs. Rapporten, som i starten blev velvilligt modtaget, blev så beskyldt for racisme, og det endte med, at præsident Johnson måtte tage afstand fra »Moynihan-rapporten«.⁶ Debatten om Moynihan-rapporten satte de første standarder for politisk korrekthed, som blokerede for saglig debat af socialvidenskabelige forhold i mange år fremover. Senere blev Moynihan kendt som FN-ambassadør i 1975, hvor han ene mand gik imod »zionisme er racisme«-dagsordenen. Hans sidste og kendteste bog er *Pandaemonium. Ethnicity in International Politics* fra 1993. Da han gik af som senator i 2000, blev sædet overtaget af Hillary Clinton. At Moynihan klassificeres som *neocoon*⁷ kan undre, da han hele sit liv har været

⁶ *The Moynihan Report and the Politics of Controversy*, 1967. Bogen indeholder selve rapporten på 132 sider og den efterfølgende debat.

⁷ Se f.eks. PETER STEINFELS bog *The Neoconservatives. The Men who are changing America*, 1979, hvor tre fremtrædende *neocoon*'er portrætteres: Kristol, Bell og Moynihan. De to af dem fralægger sig venligst betegnelsen.

Henrik Gade Jensen

overbevist demokrat. Jeg tror, det simpelthen ligger i, at Moynihan er en fastholder og ikke en eftergiver. Han fastholdt i 1965, at ikke kun (men også) hvid racisme kan forklare tilstandene og blev ved med hårdnakket at holde fast i et oprindeligt og principfast liberalt tankesæt.

Nathan Glazer (f. 1924) er også sociolog, professor på Harvard, vokset op i et jødisk miljø og som de øvrige antistalinist fra sin tidligste ungdom. Men også liberal og demokrat. »Vi støttede Roosevelts *New Deal*, vi gik ind for fagforeninger og lige borgerrettigheder for alle amerikanere«. ⁸ Men den etniske smeltedigel blev ikke den utopi, som de havde håbet på.

Jeanne Kirkpatrick (f. 1926) hører ikke til den oprindelige inderkreds af *neocon*'erne, men holdningsmæssigt og intellektuelt passer professoren i politisk videnskab fra Georgetown Universitet ind i mønsteret. Oprindeligt demokrat, men i stigende grad desillusioneret over Jimmy Carters eftergivende udenrigspolitik i 70'erne. Kirkpatrick var ukendt i amerikansk politik, før Ronald Reagan gjorde hende til FN-ambassadør i 1980 på baggrund af én artikel i *neocon*-tidsskriftet *Commentary*. 'Dictatorships and Double Standards' hed artiklen, der kontroversielt skelnede mellem autoritære og totalitære regimer, hvor USA skulle støtte de første og bekæmpe de sidste af kommunistisk tilsnit. I 1985 efter Reagans genvalg røg hun helt ud – efter sigende for at have satset forkert i Falklandskrigen, hvor Reagan støttede Margaret Thatcher.

En række navne som Seymour M. Lipset, James Q. Wilson, Samuel Huntington, Ben Wattenberg, Edvard Banfield, Norman Podhoretz og Midge Decter nævnes også ofte med rette som neokonservative.

⁸ *Information* 4. juli 2000.

Den amerikanske nykonservatisme

ANDEN GENERATION

De neokonservatives direkte indflydelse var under Ronald Reagan (1981-1989) ikke mærkbar i Det Hvide Hus. Indflydelsen skete mere gennem den offentlige og akademiske debat, men den anden generation har entret politikken og er i dag med til at definere især udenrigspolitikken i USA.

Bill Kristol, søn af Irving Kristol og historikeren Gertrude Himmelfarb, er toneangivende som redaktør af *Weekly Standard*, en af Murdoch-pressens mere intellektuelle blade. Bill Kristol var kabinetschef for vicepræsident Dan Quayle i Det Hvide Hus 1989-93. I dag henregnes viceforsvarsminister Paul Wolfowitz som en ledende *neocon*'er i regeringen og som en af arkitekterne bag den offensive amerikanske udenrigspolitik i dag. Andre i dansk sammenhæng mindre kendte er udenrigsministeriets John R. Bolton, mellemøstrådgiver Elliott Abrams og tidligere CIA-direktør James Woolsey.

MIT KRONSTADT VAR KRONSTADT

Hvad der samler alle *neocon*'ere er den engagerede og intellektuelle antikommunisme. Siden 1940'erne og 50'erne fastholdt de kommunismen som en trussel mod den frie verden. Til historien hører også, at kommunisme eller kommunistisk medløb havde en overordentlig stor indflydelse på amerikansk politik og kultur frem til især 1945, som McCarthy-æraen, der først begynder i 1950, da kommunisterne stort set var bekæmpet, har bevirket, er blevet ét med hysteri og falske fjendebilleder. I Roosevelt-administrationen frem til 1944 fylkedes sympatisører med Sovjetunionen. På det tidspunkt var USA og Sovjet formelt set allierede i kampen mod Tyskland og Japan og det retfærdiggjorde tætte og venskabelige forbindelser med Sovjetunionen, hvad der gjorde Churchill dybt skeptisk over for Roosevelt og især hans administration. Den offentlige mening i

Henrik Gade Jensen

USA var også stærkt pro-sovjetisk og den almindelige opfattelse var, at *New Deal* og Stalins kollektiviseringer i 30'erne var varianter af samme model.⁹

I dag må det chokere at se, hvordan Roosevelts vicepræsident 1940-44, Henry Wallace, kunne optræde komplet ukritisk og uden nogen forståelse for grusomhederne under overfladen i det kommunistiske Sovjet i Stalin-tiden. I 1944 foretog USA's stedfortrædende præsident en rejse til Sibirien, hvor Wallace besøgte GULAG-øhavet. Wallace troede, at han så en begyndende industrialisering og spændende eksperimenter i kollektivisering af landbrugsdrift og lod sig fuldkommen dupere af Potemkin-kulisser. Rejsen har Wallace selv skildret i bogen *Soviet Asia Mission* fra 1946. Rachel og Israel Rachlin har også beskrevet besøget set fra deres synsvinkel i *16 år i Sibirien*. Wallace repræsenterede en mentalitet i den amerikanske politik, administration og opinion, som var udbredt via *New Deal*-ideologien op gennem 1930'erne og helt frem til krigsafslutningen. Men der skete et holdningsskift omkring 1944 symboliseret ved, at Roosevelt af sit eget parti blev presset til at erstatte den pro-sovjetiske Wallace som vicepræsident med den langt mere nøgterne og kritiske senator Harry S. Truman. Den ukendte og ukorrumperede senator fra Missouri førte USA ind på en helt anden kurs end Roosevelt over for Sovjet. Henry Wallace forlod senere det demokratiske parti, kandiderede til præsidentposten i 1948 som uafhængig og samlede alle USA's *peaceniks* og *fellowtravellers* omkring sig i årene fremover.¹⁰

De senere neokonservative var liberale og demokrater bredt funderet i Truman-traditionen. Der var ingen tilknytning til senator Joseph McCarthys kommunismeopgør, der først begyndte i 1950, da Truman havde været i gang med at rense ud for kommunister i fem år. Af liberale var det stort set kun brødrene Kennedy, der støttede McCarthy, hvilket måske mest skyldtes fælles katolsk arv.

Derimod er den liberale antikommunisme, som var intellektuel og ikke hysterisk, og som de neokonservative stod i, mindre kendt. De var bl.a. inspireret af New

⁹ Det fremgår bl.a. af USA's Moskva-ambassadør Joseph Davies 1936-38, som i sine indberetninger til Roosevelt slet ikke forstod tvangen i kollektiviseringerne og troede, at Moskva-processerne var ægte. Se hans *Mission to Moscow*, 1944.

¹⁰ Vicepræsidentvalget i USA i 1944, hvor Roosevelt var terminalt syg, er det måske mest afgørende personvalg i det 20. århundredes historie, se min kronik 'Da Vesten vippede' *Information* 18/8 2001.

Den amerikanske nykonservatisme

York-filosoffen Sidney Hook, der i bogen *Heresy, Yes - Conspiracy, No!* argumenterede for, at kommunister skulle og kunne underlægges *berufsverbot*, fordi de konspirerede for at erstatte USA's demokrati med et sovjetisk. Kommuniste var således ifølge Hook ikke berettiget til at nyde de samme rettigheder som andre oppositionelle grupper, fordi de var – som Daniel Bell formulerede det – »en konspiration snarere end en legitim afvigende gruppe«. Den kendte idehistoriker Arthur Lovejoy mente ikke, at kommunister havde en legitim plads på universiteterne: »Et medlem af det kommunistiske parti har overskredet kravene til akademisk redelighed, har engageret sit intellekt til en underdanighed, og er derfor professionelt diskvalificeret fra at udføre funktionen som forsker og lærer«. ¹¹

De neokonservative fandt fodfæste i Kongressen for Kulturel Frihed, der blev skabt som et intellektuelt modstykke til de mange kommunistiske medløbere indenfor kulturlivet, som mere eller mindre villigt gik Sovjetunionens ærinder. De skrev også typisk i tidsskriftet *Encounter*, som blev redigeret af Irving Kristol. ¹²

På mange måder kan man sige, at de neokonservative i 1970'erne og 80'erne mere forblev tro mod deres liberale antikommunisme, mens partiet Demokraterne bevægede sig ud i yderliggående positioner under især præsidentkandidat George McGovern i 1972 og præsident Carter i 1976. George McGovern tilhørte den Sovjet-venlige og pacifistiske fløj i det demokratiske parti, som havde sine rødder i *New Deal*-politikken og arven fra Henry Wallace.

Daniel Bell har senere præcist beskrevet prokommunisternes vanskeligheder med at se tyranniet i Sovjetunionen:

Enhver radikal generation, hedder det sig, har sit eget Kronstadt. For én var det Moskva-processerne, for en anden var det den tysk-russiske ikke-

¹¹ Her citeret fra ANTHONY ARBLASTER: 'Cold War Liberalism' i *The Rise and Decline of Western Liberalism*, Oxford 1984, s. 314.

¹² Det blev i 1967 afsløret, at Kongressen for Kulturel Frihed var blevet delvist finansieret af CIA som kulturkamp mod kommunismen i Den Kolde Krig. FRANCES STONOR SAUNDERS: *Who Paid the Piper?*, London 1999. Her genfortælles historien. De danske udløbere behandles af INGEBORG PHILIPSEN: 'Selskabet for Frihed og kultur. *Congress for Cultural Freedom* i Danmark 1953-60' *Kritik* 158, s. 38-52. Tidsskriftet *Perspektiv* repræsenterede det danske modstykke til *Encounter*.

Henrik Gade Jensen

angrebspagt, for andre igen Ungarn, Tjekkoslovakiet, GULAG'et, Cambodja, Polen, og der vil sikkert ligge andre Kronstadt'er foran os. Mit Kronstadt – det var Kronstadt.¹³

De neokonservative så tidligt, at kommunismens forlis ikke skyldtes andre årsager end den selv. Vanskelighederne ligger i selve projektet. Revolutionen forråder sig selv og æder sine børn. Det er nedskydningen af de revolutionære matroser symbolet på. Op gennem 1950'erne og 1960'erne var der i det demokratiske parti en stærk antikommunistisk linie, især omkring senator Henry Jackson, så de senere *neocon*'er kunne føle sig hjemme der. Men da det demokratiske parti i årene efter 1968 i kølvandet på studenteroprør og den antiautoritære revolte blev samlingssted for alle disse grupper, begyndte en hjemløshed inden for partiet.

Irving Kristol anser i øvrigt ikke Den Kolde Krig for forbi. Den fortsætter på nye fronter. »Langt fra at være slut er min kolde krig forøget i intensitet, efter stadig flere områder i det amerikanske liv er blevet korruperet af den venstreorienterede mentalitet«, skrev Kristol i 1993, fire år efter murens fald.

KRITIKKEN AF VELFÆRDSSTATEN

Det var kritikken af offentlige politikker i 1960'erne, der samlede den gruppe, som i dag løst kaldes neokonservative. Ted Lindberg taler om »*the neoconservative turn*«, den nykonservative vending, som et nyt syn på velfærdsstaten, og det vil sige på statens evne til at implementere velfærdsskabende programmer med succes og positiv effekt.

¹³ Citeret fra *The Times Higher Educational Supplement*, 16.1.81. Kronstadt-metaforen som symbol på kommunismens inherente forræderi stammer fra LOUIS FISCHERS bidrag til *The God that Failed*, hvor han taler om Kronstadt-faserne i en socialists liv. For Fischer var Stalin-Hitler-pagten »Kronstadt for mig«. Det er Fischers søn, George Fischer, der udgør den ene tredjedel i DDR's spionagechef MARKUS WOLFS bog *Die Troika*, 1989. Bogen *The God that Failed* fra 1949, som samlede en række frafaldne kommunisters vidnesbyrd, havde sammen med Arthur Koestlers forfatterskab stor indflydelse på den intellektuelle antikommunisme i Vesteuropa og USA. Koestler blev dog sammen med bl.a. Raymond Aron holdt ude fra de første numre af *Encounter*, fordi de ansås for at være »for militante antikommuniste« (*Who Paid the Piper?* s. 178). I dag vil næppe nogen betragte Aron eller Koestler som overdrevne i deres kritik af kommunismen. Engang i midtfirserne spurgte jeg på Det Kgl. Bibliotek, om ikke *Encounter* kunne ligge fremme mellem øvrige tidsskrifter på læsesalen og fik svaret af en bibliotekar: »Jamen, det er jo antikommunistisk«. Det »jamen« tænkte jeg meget over – som om jeg ikke vidste, det var antikommunistisk, og derfor havde misforstået noget.

Den amerikanske nykonservatisme

Kritikken vender sig imod den for ukritiske forudsætning ved mange offentlige *policy*-programmer, at hensigten også vil blive realiseret som tilsigtet. I 1960'erne *boomede* samfundsvidenskaberne og optimismen med hensyn til socialvidenskabens evne til at omforme samfundet. Samfundsudviklingen kunne i vid udstrækning – det var en dominerende holdning både i USA og Vesteuropa – kontrolleres og dirigeres af offentlige politikker baseret på saglighed og fornuft. Det blev også kaldt *the end of ideology*, hvor videnskaben havde erstattet ideologien som statens redskab til at skabe et bedre samfund. Sociale problemer kunne »løses«, som om de var af teknisk art.

De neokonservative er født med samme tankegang, men opponerede af egen erfaring mod denne optimisme. I stedet ønskede de neokonservative empiriske undersøgelser af, om politikkerne faktisk opnår de intendede resultater. Mange politikker har skabt flere problemer, end de har løst, lyder tesen. I 1965 begyndte Irving Kristol og Daniel Bell udgivelsen af tidsskriftet *The Public Interest*, som indeholder artikler på artikler om forskellige sider af offentlige politikkers reale virkninger set i forhold til de ønskede formål. Hvis man skal sammenfatte tendensen (som en grov generalisering), kan det siges, at de neokonservatives indsigt består i, at det sociale, samfundet, besidder en realitet, som gør det langt mere kontrært overfor politisk og bureaukratisk dirigerede programmer. Ethvert indgreb har uintenderede virkninger, og disse kan være så omfattende, at det oprindelige formål med en politik undergraves.

USA undergik store forandringer i efterkrigstiden. Men historien kan fortælles på mange måder, og den neokonservative lyder nogenlunde sådan her: USA er historisk et mere segregeret samfund end mange andre. Slaveriet blev først formelt afskaffet efter borgerkrigen med den 14. tilføjelse til forfatningen i 1868, men formel racediskrimination var tilladt og blev praktiseret i flere sydstater helt op til 1954, da højesteretsdommen *Brown vs. Board of Education* gjorde adskillelse ulovlig. Derefter fulgte integrationen af primært skolerne, nogle gange med militærets hjælp. USA blev formelt farveblindt i 1954 og med den første lovgivning om borgerrettigheder i 1964 bestod visionen stadig af det farveblinde samfund. Martin Luther Kings *I have a dream*-tale fra 1963 illustrerer det tydeligt:

Henrik Gade Jensen

Jeg har en drøm om, at denne nation engang vil leve op til den sande mening i dens forfatning: at vi anser disse sandheder for at være selvevidente at alle mennesker er skabt lige (...) Jeg har en drøm, at mine fire små børn en dag vil leve i en nation, hvor de ikke vil blive bedømt efter deres hudfarve, men efter deres karaktertræk.

Men allerede i 1967 begynder hudfarven igen at blive registreret og talt, men nu for positivt at diskriminere.

Når det gælder sociale politikker over for den enkelte borger, var der stort set ikke nogen føderale programmer før 1960'erne. *New Deal* i 1930'erne bestod mest i igangsættelse af projekter, hvis virkning afhjalp arbejdsløshed og recession og deraf opstået fattigdom. Men det er først i 1960'erne at direkte overførselsindkomster og forskellige former for ydelser begynder også til borgere i den arbejdsduelige alder. Ellers bestod den amerikanske drøm i, at enhver ved sine fulde fem måtte klare sig selv. Den enkeltes skæbne i samfundet blev i vid udstrækning opfattet som en funktion af den enkeltes indsats, hvis ikke andre ulykker gjorde sit.

Det ændrer sig også i 1960erne. *Boomet* i socialvidenskaberne resulterer også i nye dominerende forklaringer af f.eks. fattigdom. Nu begynder fokus at flyttes væk fra individet og hen mod strukturerne, væk fra individets hensigt og betydningen heraf og til sociale og kollektive mønstre, væk fra betydningen af den individuelle handling og ansvarlighed og hen mod *samfundet* som årsagsforklaring. Og det betyder, at f.eks. racisme og diskrimination ikke mere forstås som den tilsigtede, lovregulerede adskillelse, som det direkte blev praktiseret i flere sydstater frem til 1954, men nu bliver til en vurdering af mere eller mindre utilsigtede effekter af menneskers daglige valg og beslutninger (strukturel racisme/diskrimination). Daniel Patrick Moynihan forklarede i 1967 forskellen således:

I Syden var der mange tilstande – situationer, skikke, regler – som var ødelæggende for sortes rettigheder, som krænkede sortes rettigheder og som var *villet*. Tilsigtede, planlagte, ønskede resultater. Og det var derfor muligt at udpege de individer, som intenderede disse resultater og tvinge dem til at opføre hermed. Nu, i New York City, med dens forholdsvis store udgifter til uddannelse, og så ser man, at i 12. klasse svarer de sortes præstationer til 6.

Den amerikanske nykonservatisme

klasse i matematik. Find det menneske, som vil denne tilstand. Find den lovgiver som har holdt penge tilbage, den lærer som undlader at bruge sine evner til at lære fra sig, den skoleleder som bevidst diskriminerer, den skolebestyrer som giver dem de forkerte bøger, arkitekten som bygger dårlige skoler. De er der ikke!.

Men hvad Moynihan vovede at sige i 1967, blev snart efter nærmest identisk med racisme. Det blev standard i helt generelle vendinger og ofte i retorisk pågående sprogbrug at bebrejde den »hvide«¹⁴ kultur som årsag til undertrykkelse og diskrimination. Nordstaternes racisme var blot mere subtil og usynlig, men lige så effektiv til at marginalisere minoriteter.

Moynihan-rapporten fra 1965 er illustrativ. Moynihans konklusion, at familiestrukturen var afgørende og ikke kunne afhjælpes med offentlige velfærdsydelse, men også havde en moralsk side som angik den enkeltes handlinger og ansvarlighed, blev denunceret som racisme. I flere følgende bøger kritiserede Moynihan troen på, at alene overførsler fra det offentlige løser sociale problemer. Selv var Moynihan som rådgiver for Nixon i 1969 initiativtager til, at der skulle gennemføres en politik for at sikre især svage familier, den såkaldte *Family Assistance Plan*, ved at indføre en form for garanteret mindste-indkomst for alle ved hjælp af negativ indkomstskat. Men problemet ved »kampen mod fattigdom« er, at offentlige tilskud og løft i vid udstrækning ikke har den ønskede effekt og nogle gange bevirker den modsatte virkning. Og det skyldes ikke undertrykkelse udefra. Fattigdomsbekæmpelse – *the War on Poverty* – havde ingen fjender i 1950'erne og 60'erne. Og alligevel blev krigen tabt.

Sociologen James Coleman viste i flere undersøgelser, hvorledes investeringer i uddannelse ikke viste den ønskede effekt. Det var ikke muligt at reducere sociale forskelle i særlig udstrækning gennem skolesystemet. Den fattigdomskultur, som mange mødte frem med i skolen, blev stort set ført videre. Tvungen integration af »sorte« og »hvide« førte heller ikke til det ønskede. James Coleman viste, at de såkaldte »*busing*-programmer«, hvor der tilstræbtes integration ved at køre børn fra

¹⁴ Når jeg bruger ord som »sorte« og »hvide«, er der tale om historiske og sociale, delvis konstruerede, kategorier, og ikke biologiske. Det skulle gåseøjnene hjælpe på.

Henrik Gade Jensen

forskellige kvarterer i busser til andre skoler for at skabe lige muligheder, stort set ikke havde nogen synlig effekt på det tilsigtede. Til gengæld betød *busing*-programmerne, at den »hvide« middelklasse i vid udstrækning søgte til forstæder eller til privatskoler, så deres børns muligheder ikke blev forringet af lavere standard og dårligere disciplin.

Christopher Lasch er en af de få, der, oversat til dansk, er kommet ind på dette: »Fra de mennesker, som levede under stadigt dårligere bymæssige forhold, var de liberale ikke bare ligeglade med deres behov, men også direkte fjendtlige og indstillede på at ødelægge deres lokalsamfund, hvis de stod i vejen for den racemæssige integration.«¹⁵

I dag er USA en labyrint af forskellige former for positive særbehandlingspolitikker, hvor enhver fordeling af ansatte i et firma eller studerende på et universitet skal afspejle den etniske sammensætning i samfundet. Det er et neokonservativt argument at fokusere ikke på den moralske side af denne politik, men snarere på dens kontraproduktive virkninger. Samfundet stivner snarere end dynamiseres af denne politik. Thomas Sowell har forsøgt at vise, at en opadgående social mobilitet blandt »sorte« i 1950'erne, fladede ud i 1970'erne, og forbinder denne udvikling kausalt med den positive særbehandlingspolitik. Sowell har i en lang række værker på baggrund af et righoldigt materiale kritiseret den positive særbehandlingspolitik.¹⁶

»De bedste intentioner og de værste resultater« lyder overskriften på en artikel af Irving Kristol om velfærd. Hvordan kan det være, spørger Kristol, at USA har oplevet en velfærdsekspllosion (d.e. at flere bliver afhængige af offentlige ydelser) efter 1964, samtidig med at beskæftigelsen aldrig var større. I slutningen af 60'erne steg velstanden i det amerikanske samfund, men samtidig øgedes antallet af

¹⁵ CHRISTOPHER LASCH: *Det eneste sande paradis. Fremskridtet og dets kritikere*, 1993, s. 471.

¹⁶ Se især: *Preferential Policies. An International Perspective*, 1990. SOWELL konverterede for tidligt til at være en rigtig neokonservativ, men han repræsenterer samme tankegang i sine mange læseværdige og klart skrevne bøger. Hovedværket *Knowledge and Decisions* fra 1980 betød for mig en mægtig øjenåbner. – Da Sowell selv er »sort«, opvokset i Baltimores ghetto, kan han sværere beskyldes for racisme. Til gengæld er han så blevet eksponeret i landsdækkende TV som en quisling mod sine egne. Positiv særbehandling kan kun diskuteres i moralske termer i USA og ikke analyserende og beskrivende.

Den amerikanske nykonservatisme

mennesker afhængige af offentlige velfærdsydelse gevaldigt. Kristol siger selv, at det var dette statistiske faktum, som slog alle, der arbejdede med velfærds politik i USA dengang, med forundring. Ligesom Moynihan kunne konstatere disintegrationen af »sorte« familiehønstre i 1965, men stadig studsede over svaret. Det er i forklaringerne af dette forhold, at neokonservative skiller sig ud fra mere *mainstream* marxistisk-strukturelle forklaringer.

Charles Murrays giver i bogen *Losing Ground*¹⁷ en god, neokonservativt inspireret gennemgang af velfærds politikken i USA i efterkrigstiden. Bogen vimler med eksempler på skæve og forvredne virkninger af den velmenende politik. Hvordan gør man godt uden at skabe ond, spørger Murray.

»Vi ved nu, hvad der forårsagede velfærdsekspllosionen« skriver Kristol i 1971.¹⁸

Denne eksplosion var skabt – dels tilsigtet, dels i stor grad uforvarende – af bureaukrater og offentlige ansatte, som gennemførte offentlige politikker som en del af »krigen mod fattigdom«. Og disse politikker er blevet forsvaret og udført af mange af de samme mennesker, som senere blev så forundret over »velfærds-eksplosionen«. Det kan ikke forbavse, at det tog dem lang tid at finde ud af, at problemet, de var ved at løse, var et problem, de selv havde skabt.

Kristol mener ligefrem, at der er en relevant sammenhæng mellem udvidelsen af adgang til velfærds ydelser og opblomstringen af oprør i de sorte ghettoer i 1960'erne.

Denne velfærds-eksplosion faldt sammen med oprør i de sorte slumkvarterer. Men ifølge den almindelige teori skulle de fattige i slummen ikke have gjort oprør overhovedet, da økonomien *boomed* og arbejdsløsheden blandt sorte var historisk lav. Og hvis de gjorde oprør, skulle det have været fordi, de blev skubbet væk fra velfærds ydelser til lavbetalte jobs. Faktisk gjorde de oprør, mens de modtog velfærds ydelser i stadigt stigende antal, og mens velfærden steg, og ikke fordi den faldt.

¹⁷ *Losing Ground. American Social Policy 1950-1980*, 1984.

¹⁸ Citeret fra IRVING KRISTOL: *Neoconservatism. An Autobiography of an Idea*, 1995, s. 46.

Henrik Gade Jensen

Det er den typiske neokonservative forklaring, Kristol har anlægger. Oprør skyldes ikke undertrykkelse, men opstår med fraværet af undertrykkelse og undertrykkere og forventninger om noget bedre. »Velfærdsekspllosionen var ikke et resultat af „kapitalismen“ eller nogen anden -isme, men af mænd og kvinder (...) i *Welfare Rights Movement*, klassen af socialarbejdere, afdelingen for økonomiske muligheder etc.«

Hvis man skal trække en dansk parallel, kunne det være Jørgen Dichts bog *Den herskende klasse*, der udkom i 1971, og som også vendte op og ned på gængse forklaringer af samfundets udvikling. Den offentlige sektors vækst og udvikling skyldes ikke behov i marken, men en klasse af offentlige ansatte og deres lobbyorganisationers evne til at skaffe offentlige bevillinger til dette eller hint projekt. På tysk leverer sociologen Helmut Schelsky en tilsvarende forklaring i bogen *Die Arbeit tun die Anderen. Klassenkampf und die intellektuelle Priesterschaft* fra 1975. Begge bøger blev genstand for voldsom debat.

Kristol betoner, at forklaringen ikke tillægger race eller etnicitet nogen væsentlig betydning. Velfærdsekspllosionen kom til at gå ud over de »sorte« i USA i 1960'erne, fordi på det tidspunkt var der økonomisk basis for en »velfærdsekspllosion«. Men hvis den samme politik var gennemført overfor f.eks. irske indvandrere i 1800-tallet, ville det også have resulteret i stigende familiemæssig desorganisation blandt irsk-amerikanere.

Familien er i vores samfund en vital økonomisk funktion. Velfærd berøver manden i husholdningen *hans* økonomiske funktion og tenderer til at gøre ham til et *overflødig* menneske. Velfærd, skal vi huske på, *konkurrerer* med hans traditionelle lave indtjeningskapacitet. Og jo mere generøse velfærdsprogrammerne bliver, jo værre klarer han sig i denne konkurrence.

KULTURENS BETYDNING

Neokonservative tillægger kulturen stor betydning i forklaringen af samfundets udvikling. Groft sagt er problemet oppe i hovederne på folk og ikke i økonomien, teknikken, videnskaben eller politikken. Det drejer sig om *ethos*

Den amerikanske nykonservatisme

og ånd snarere end om teknik og økonomi. Det er stik modsat varianter af marxistiske forklaringer, der »uskyldiggør« mennesket og kun ser dets tanker, gøren og laden som funktioner eller reflekser af ydre omstændigheder. Basis er økonomien, og den bestemmer overbygningen, ifølge marxismen. Men ifølge neokonservatismen skal velfærdsekspllosioner, kriminalitet, narkomisbrug, familieopløsning, aids osv. forklares som resultater af menneskelige valg og beslutninger. Ikke bevidste og tilsigtede valg, men beslutninger som kunne have været anderledes og følgelig have givet et andet samfundsmæssigt, aggregeret resultat. *The revolution of rising expectations*, lyder et af slagordene: Der er gået inflation i de krav og forventninger, der stilles til det offentlige.

Den store undren gælder 1960'erne. Hvad skete der i de år? Det var i de år, kulturen gik af lave og eksploderede i oprør og vildskab.

Jeg tror, det er svært at finde et enkelt tiår i den vestlige kulturs historie, hvor så meget barbarisme – så meget kalkuleret stormløb mod kultur og konvention i enhver form og så meget lodret nedgørelse af både kulturen og individet – blev udtrykt på skrift, i musik, i kunst og på den amerikanske scene som i tiåret i 1960'erne

skrev Robert Nisbet.¹⁹

Det er også Daniel Bells tese i bogen om kapitalismens kulturelle modsigelser, hvor kapitalismens problem består i at opretholde sit eget fundament. Ifølge Max Weber bygger kapitalisme på en protestantisk etik med vægt på individuel ansvarlighed, selvdisciplin og familiesammenhold. Dette ideal undermineres, dels af kapitalismens egen udvikling af en hedonistisk forbrugermentalitet, men også af kulturens eller modernitetens udvikling med angreb på den borgerlige mentalitet, spidsborgeren, og de moralske mekanismer, som kan opretholde samfundsordenen. Bell citerer Byron som eksempel på den uafhængige kunster, der fri fra enhver forpligtethed angriber kulturens fundament.

Den kulturelle modernitet er for Bell et katapulterende brud med fortiden:

¹⁹ 'The Nemesis of Authority' *Encounter* 39, 1972.

Henrik Gade Jensen

Modernitet er blevet defineret som *det nyes tradition*. Under sådanne betingelser er selv ikke en avantgarde mulig, for en avantgarde er i kraft af sin natur forkastelsen af tradition. Det karakteristiske for avantgardistisk taktik bliver derfor skandalen (...) Det gamle begreb om kultur er baseret på kontinuitet, den moderne kultur på variation. Det gamle værdsætter tradition, det nutidige ideal er synkretisme.²⁰

Dermed bliver den kulturelle modernitet – kulturradikalisme ville vi sige på dansk – til en rambuk mod den accepterede, nedarvede samfundsorden. Det er ødelæggelsen og forargelsen sat i system. For når imperativet er *det nye*, så bliver det nye selvberettigende uanset dets æstetiske og moralske kvaliteter.²¹ Derfor får opsigten og skandalen overhånd i den kulturelle modernitet. Derfor bliver moderniteten også en slags dødsspiral, hvor der kun kan skabes opmærksomhed i kunsten ved at bryde grænser ned og overskride vaneforestillinger. Derfor plages vi på kunstudstillinger i dag af fisk i blender, lort på dåse, urin i spand med kors i, udstoppede dyr, fotocollager af masse mordere osv. osv. Kun effekten tæller. Klassiske kriterier for æstetik er helt distanceret af jagten på effekten. Jürgen Habermas er endda inde på samme tanke i sin artikel 'Det moderne – et ufuldendt projekt', hvor han hævder der er en problematisk forbindelse mellem terroren og det kulturelt moderne. H. C. Andersens eventyr *Det utroligste* er en levende illustration heraf.

Kapitalismen sættes under pres af kulturen. Den moderne kultur underminerer det moralske fundament, som skal til for at opretholde samfundsordenen. *Civitas*, den spontane villighed til at levere et offer for den offentlige orden, afløses af hedonisme og selvdyrkelse. Christopher Lasch' og Richard Sennetts mange bøger om den nye personlighedstype, der er flittigt oversat til dansk, er i vid udstrækning

²⁰ DANIEL BELL: *The Cultural Contradictions of Capitalism*, 1976, s. 100.

²¹ I P. JACOBSEN har i *Niels Lyhne* en fremragende skildring af de unge fritænkere, der samles for at nedbryde den gamle verden med det nyes kraft: »De fleste af dem var opfyldte af det, der den Gang var det Nye, drukne af det Nyes Theorier, vilde af det Nyes Kraft og blændede af dets Morgenklarhed. Nye var de, forbitret nye, nye indtil Overdrivelse, og det maaske ikke mindst, fordi der inderst inde var en sælsom, instinktstærk Længsel, der skulde overdøves, en Længsel, det Nye ikke kunde stille, verdensstort som det Nye var, Alt omfattende, Alting mægtigt, altoplysende.«

Den amerikanske nykonservatisme

skrevet ud fra en neokonservativt inspireret tankegang. Godt de danske forlag ikke vidste det!

NEOKONSERVATISMENS INSPIRATOR

Konservatismens fader er Edmund Burke. Det er Burke, der igangsætter Koptøret med den liberale holdning, som udarter i den franske revolution, og skitserer den konservative position. Neokonservatismens fader er først og fremmest franskmænd Alexis de Tocqueville (1805-1859), der igen og igen refereres til i nutidens debat. Det er ikke kun på grund af Tocquevilles blændende analyse af det unge amerikanske demokrati i tobindsværket *Demokratiet i Amerika* 1835-40, men på grund af Tocquevilles analyser af det moderne samfund og drivkræfterne i det.

For Tocqueville ser på de moderne demokratier som samfundsformer, der er underlagt en mægtig og altdominerende tidsånd, og det er denne demokratiske offentlige mening, der giver momentum til forandringer. Hvor mange tidligere udviklingsteorier for samfundets udvikling i 1800-tallet fokuserede på industrialiseringens, markedssamfundets og kommercialiseringens betydning, tillægger Tocqueville ikke disse træk afgørende kraft i sine analyser. Allerede John Stuart Mill bebrejdede Tocqueville, at denne ikke havde blik for, at nivelleringen og ensretningen af de moderne samfund hidrørte fra kommercialiseringen og arbejdsdelingen. For Tocqueville var det en ide, der skabte udviklingen: demokratiets, og det vil for Tocqueville sige lighedens, ide. Det er den, der udjævner tidligere samfunds standsforskelle, det er den, der nedstyrtter bastiller og formulerer menneskerettigheder, det er den, der i hver borger nedfælder en følelse af lige ret til at tage del i samfundet. På godt og på ondt.

For Tocqueville bliver historien derfor til kulturkamp. Det er ikke materielle strukturer eller teknologiske påfund, der bestemmer udviklingen, men en lang og sej tidsånd, der næsten som en styrelse eller en providentiel magt regerer verdens begivenheder.

En stor demokratisk revolution foregår iblandt os. Hvor vi end vender vort blik hen, ser vi den samme revolution foregå i hele den kristelige verden.

Henrik Gade Jensen

Uanset hvilken slags omvæltninger, der er sket i de forskellige lande, er det hver gang endt til demokratiets fordel. Alle mennesker har bidraget deres dertil, både de, der intenderede denne udvikling, og de, der ikke ønskede det

skrev Tocqueville og tilføjede så næsten fatalistisk: »at forsøge at holde igen på demokratiets udvikling ville være som at kæmpe imod Guds vilje«.

Der er især to af Tocquevilles analyser, som de neokonservative knytter an til, og som ikke stammer fra *Demokratiet i Amerika*. Ideen om forventningsinflationen stammer fra Tocquevilles analyse af den fransk revolutions opståen i 1700-tallet i værket *Det gamle regime og revolutionen*. Her vender Tocqueville den gængse forklaringsmodel om ved at hævde, at revolutionen blev udløst, ikke fordi den franske enevælde var undertrykkende, men stik modsat, fordi den var i gang med at reformere sig selv. Og et regime er mest sårbart, når det åbner op for kritik og deltagelse. Gennem konkrete historiske studier forsøgte Tocqueville at vise, at den folkelige utilfredshed var størst, hvor der var sket flest forbedringer.

Netop når et folk har levet under et undertrykkende regime i lang tid uden protest, og regimet så pludselig begynder at løsne grebet om magten, begynder revolten mod det. Derfor er den sociale orden, som bliver væltet over bord, næsten altid bedre end den, der umiddelbart følger af revolutionen. Og erfaringen lærer os, at generelt består det farligste tidspunkt for et dårligt styre, når det forsøger at forbedre sig.²²

Revolution, oprør og protester fremkommer derfor ikke nødvendigvis, fordi et system er undertrykkende og fortjener en revolte, men ideer og visioner kan inspirere eller besætte sindene på en måde, så omvæltningerne dirigeres af mere eller mindre utopiske forventninger i hovederne på folk. 1968 er et eksempel herpå. Der var ingen autoriteter eller fædre at gøre op med, de var for længst

²² Der er foretaget mange empiriske »tests« af Tocquevilles teori, f.eks. sociopsykologiske undersøgelser, der viser, at menneskers utilfredshed ikke afhænger af absolutte kriterier ud fra graden af undertrykkelse/immobilitet/ikke-avancementsmuligheder, men ud fra de relative muligheder for at forbedre den nuværende position. Galejslaven er ikke utilfreds, fordi der ingen udsigt er til forbedringer, mens småborgeren misundes over naboens avancement. Åbnes op for forandringer, bryder helvedet løs! Tocquevilles teori er bl.a. benyttet til at analysere den russiske revolution i 1917 og Gorbatsjovs fald i 2000. Se f.eks. JAMES DAVIES: 'Toward a Theory of Revolution' *America Sociological Review*, vol 27, 1962.

Den amerikanske nykonservatisme

undermineret, men der blev konstrueret en stråmand af »det bestående samfund«, som så blev sat i kontrast til allehånde alternative og mulige andre samfund, hvor fra inspiration blev hentet ude fra den store verden²³. I Daniel Bells analyse af den moderne kultur er denne autonom, styret af sig selv, og ikke refleks af det omgivende samfund. Kulturen kan ikke reduceres til økonomi eller politik, ifølge Bell, men genererer egne tanker som dominerer samfundets offentlige liv. Forventningsinflationen er skabt af ideer udviklet i den kulturelle sfære af det moderne samfund og sætter de økonomiske og politiske sektorer under et gevaldigt pres. På den måde er der store ligheder mellem 1789 og 1968.

En anden inspiration fra Tocqueville bruger de neokonservative til at analysere relativ fattigdom i de moderne samfund. Tocqueville beskriver det paradoksale forhold, hvorledes han ved rejser i Europa iagttager mest fattigdom eller pauperisme i de rigeste lande, hvor en stor del af befolkningen er afhængig af den anden part, og i de fattigste egne af Europa ser man kun få egentligt fattige. »Antallet af fattige i disse lande stod i omvendt forhold til de faktiske forhold for de fattige«. ²⁴

Tocqueville forklarer dette forhold ved, at i agrare samfund lever det store flertal af samfundets indbyggere i tæt forbindelse med jorden og kun ved hungersnød herskede egentlig sult. Mens industrialisering og urbanisering løsriver mennesker fra jorden og gør mennesker afhængige af bl.a. offentlig hjælp for at kunne overleve. I storbyer dør mennesker af sult, hvis der ikke overføres ressourcer. Og Tocqueville konstaterer, at selvom de fattige i England har det fysisk bedre end mange landboere i Spanien og Frankrig, er de alligevel relativt fattige, *paupers*, i kraft af deres afhængighed. Samtidig hævder Tocqueville – og det er nok det

²³ POUL BEHRENDTS pointe i bogen *Bissen og Dullen* fra 1984 er, at ungdomsoprørerne gjorde oprør mod en fader, der ikke var der. Autoriteterne havde for længst og forbavsende frivilligt forladt scenen. Det er en meget tocquevillesk analyse. Og hvad sker der, når åbne døres løbes ind? Meget af det totalitære ved '68-bevægelsen stammer fra det forskudte i udgangspunktet. For mig personligt har afgørende knudepunkter i min dannelse bestået i opdagelsen af, at det »sorte« og »reaktionære« ved nærmere eftersyn viser sig svært genkendeligt som sådan. Det er dog aldrig tilrådeligt at kradsse i den offentlige menings lak, da det kun giver problemer.

²⁴ Tocquevilles 'Memoir on Pauperism' blev trykt i *The Public Interest*, 1983. Senere udgivet med forord af Gertrude Himmelfarb. Den historiske fattigdomsdiskussion er grundigt behandlet i GERTRUDE HIMMELFARB: *The Idea of Poverty*, 1983.

Henrik Gade Jensen

egentlig kontroversielle, også i dag – at en lov, der giver krav på hjælp, samtidig øger omfanget af denne relative fattigdom.

Det er denne iagttagelse, som de neokonservative førte frem i analyserne af det amerikanske samfund. Fattigdom er funktionelt afhængig også af systemet, der afhjælper det. Fattigdom findes ikke bare *simpliciter*, men produceres også af den incitamentstruktur, som samfundet indrettes på, og af den relative definition af det. Og så er der forskel på *pauper* og *poor*. Pauperisme er den relative, funktionelle form for fattigdom, som snarere burde kaldes afhængighed, mens fattig i betydningen *poor* er den egentlige fysiske nød, livet under sultegrænsen. Himmelfarb giver en glimrende gennemgang og debatten herom.

DEN SKOTSKE OPLYSNING

Når der tales om Oplysningen, tænkes normalt altid på den franske oplysningsfilosofi. Neokonservatismen udmærker sig ved at trække den mindre kendte britiske og især skotske oplysningsfilosofi frem i lyset. Selvom de franske og engelsk-skotske oplysningstænkere var i tæt kontakt med hinanden, kendte og oversatte hinandens værker, så er der alligevel afgørende forskelle, som især bliver tydelige for eftertiden.

De franske oplysningstænkere var løsrevet fra samfundet, tænkte abstrakt og forstod sig selv som en *intelligentsia*. De skotske tænkere som Adam Smith, David Hume og Adam Ferguson stod i tæt kontakt med det omgivende samfund og ræsonnerede ud fra erfaring snarere end deducerede ud fra abstrakte principper. Hvor mennesket for franskmændene primært var fornuft, og de troede på fornuftens evne til at styre mennesket, anså skotterne mennesket for at ledes af drift og sanser med fornuften tildelt en langt mere passiv rolle. For skotterne var samfundet bundet sammen af interesser, mens franskmændene så med mistro på enhver anden interesse end almenviljen, der kun kunne erkendes fornuftsmæssigt.

Rousseaus værk om samfundspagten ser for sig en stat, hvor alle samfundene (familie, lav, stænder, kirker) mellem individ og almenvilje er knust, så borgeren ikke har anden instans at være loyal over for end staten. Dyd er for Rousseau »intet

Den amerikanske nykonservatisme

andet end overensstemmelse mellem den enkeltes vilje med almenviljen.« Individet skal tømmes for lokale og partikulære loyaliteter, som det blev tilstræbt med den franske revolution. Filantropiske selskaber blev forbudte. Fra Descartes var arvet en vilje til at omskabe virkeligheden efter matematisk mønster. Decimaltalssystemet blev implementeret til erstatning for nedarvede og håndgribelige måleenheder. Englænderne og skotterne anså den slags planer for utopiske. De accepterede mennesket som det var med alle dets interesser og fordomme, tomme, fod og alen.

Mekanismerne bag kapitalismen, markedssamfundet, er skotterne de store opdagere af. Civilsamfundet, som primært består af markedet, grunder sig i mangesidige egen-interesser. Dette er hverken et beklageligt eller ønskeligt faktum, for det nytter ikke at moralisere en virkelighed, der ikke kan være anderledes, men blot en mekanisme eller en række sociale spilleregler. Tiggeren er den eneste, siger Smith, der vælger at basere sit liv på andres godgørelse. Andre lever af at tilfredsstille hinandens interesser.

Det er samfundet som et kæmpe netværk af interesser, der fascinerer neokonservative. Hver gang der ændres på de sociale politikker, forandres incitamentstrukturen, og mennesker indretter sig efter det. Det er arven fra Tocquevilles iagttagelser om pauperismen. Når der gives hjælp til enlige kvinder, produceres der faderløse familier. Når der laves tvungen skoleintegration i en bydel, flytter den »hvide« middelklasse. Boligsikring skaber immobilitet og dermed ghettoer. Alt sammen virker kontraproduktivt.

Men når politikken moraliseres, så det kun drejer sig om sindelag og den rette hensigt, mistes blikket for disse sociale spilleregler. Den liberale holdning stivner tit i rigiditeter, hvor kun den rette intention bliver målestokken. Det er arven fra en kantiansk sindelagsmoral: Retfærdigheden skal ske fyldest, om verden så går under.

Skellet mellem liberale og neokonservative svarer til den moralske forskel, som den tyske sociolog Max Weber skitserede i sin apokalyptiske forelæsning kort før sin død i München 1919, *Politik als Beruf*. Weber forudsagde et 20. århundrede, hvor sindelagsmoralen ville herske over alt andet. Tros-etikeren vurderer kun

Henrik Gade Jensen

styrken i hans eller hendes egen overbevisning og kan ikke bekymre sig om effekterne af handlingerne. »Når følgerne af hans handlinger er ondartede, er skylden ikke hans, så er det de dumme menneskers.« Tros-etikeren tror, at af godt kommer kun godt, og af det onde kun ondt. Omvendt ser ansvars-etikeren, den neokonservative iagttager, verden som snoet og bagvendt. Som Weber skriver: »Det er sandt, og det er en fundamental kendsgerning i al historie, der ikke skal begrundes her, at det endelige resultat af al politisk handling ofte, nej regelmæssigt, står i omvendt og ofte paradoksalt forhold til det, der oprindeligt var hensigten.«

UDENRIGSPOLITIK

I dag er de neokonservatives indflydelse på amerikansk politik tæt forbundet med en bestemt udenrigspolitik. Og med én begivenhed: interventionen i Irak. Den nye kurs står i kontrast til Den Kolde Krigs mere realistiske linie, men den har samtidig dybe rødder i amerikansk tradition. Bush' indsættelsestale til sin anden periode som præsident i 2005 afspejler denne nyformulerede amerikanske selvforståelse.

Som det ældste konstitutionelt forankrede demokrati kan USA ikke bare se til, at frihed, menneskerettigheder og demokrati undertrykkes rundt omkring på jordkloden. USA er et permanent projekt, der går ud på at sikre friheden, ikke kun for amerikanere, men for alle mennesker på jordkloden.

USA er ikke på samme måde som europæiske stater en klassisk funderet nationalstat. USA er en samling stater, der i 1700-tallet knyttede sig sammen med det ene formål at forsvare hinandens frihed. Den fælles magt, føderalmagten, havde oprindeligt primært denne funktion: at beskytte borgernes frihed mod fremmede magter. Det lykkedes med overvældende succes blot som løst konfødereret forbund i frihedskrigen mod Storbritannien. Derfor er den føderale magt i USA, forbundet eller forbundsmagten, ikke på samme måde som en klassisk nationalstat begrænset til at forsvare et territorium og stå med tropper ved grænserne. En Maginotlinie eller et Dannevirke passer ikke til amerikansk udenrigspolitisk selvforståelse.

Den amerikanske nykonservatisme

Der er en lige linie fra Abraham Lincolns krig mod Sydstaternes løsrivelse op til den amerikanske borgerkrig og så til Bush' intervention i Irak. Lincolns krig mod Sydstaterne var en frihedskrig for undertrykte mennesker. Forbundsmagten kunne ikke passivt se til, at mennesker blev undertrykt inden for unionen.

På samme måde var Woodrow Wilsons 14-punkter formuleret i 1917 ved USA's indtrædelse i Første Verdenskrig et demokrati-projekt for at gøre verden »*safe for democracy*«. Wilsons plan skulle genskabe »historisk etablerede grænser for tilhørsforhold og nationalitet«, så Europas moderne stater blev egnede til demokrati.

I dag forbavses man af aktualiteten ved Wilsons 14-punkts plan. Tyskland skal afgive Elsass-Lothringen, Belgiens og Italiens grænser skal genetableres efter nationalitetsprincippet, det multinationale Habsburger-kejserrige skal opløses i selvstændige stater, Polen skal genetableres som en selvstændig og national stat og så nævner Wilson i 1917, at Serbien, Montenegro og de øvrige stater på Balkan skal etableres gennem deres »historisk etablerede grænser for tilhørsforhold og nationalitet«. Det blev de som bekendt først efter Jugoslaviens og den titoske kommunismes opløsning. Tænk hvor meget blod, der kunne være sparet, hvis Woodrow Wilson havde insisteret nøjere på sin plans gennemførelse ved Versailles-konferencen.

Wilsons politik er et eksempel på udenrigspolitisk idealisme, i den forstand at politikken skal forandre verden til det bedre gennem en aktiv politik. I modsætning til en realistisk udenrigspolitik, der anerkender eksistensen af staters suverænitæt uanset styreform og kun tilsigter fred gennem magtbalance og diplomati. George Bush senior var realist, da han lod Saddam Hussein regere videre efter Kuwait-krigen. Sønnen er idealist ved at fjerne tyrannen. Forsvarsminister Donald Rumsfeld har personligt gennemgået udviklingen fra realist til idealist, besøgte Saddam i 1983 og fjernede ham tyve år senere. Når USA's politik kaldes »idealisme«, må det ikke forstås på »europæisk« måde, så fred og fordragelighed kan opnås ved forhandling og fredsvilje. USA's idealisme er militært forankret, den er villig – som Lincoln og Wilson – til at bruge ildkraft for at sætte viljen igennem. Idealisme bruges her som en udenrigspolitisk fagterm, som går på tværs

Henrik Gade Jensen

af partiskellet i USA mellem republikanere og demokrater. Det har typisk været demokratiske præsidenter, der formulerede den messianske politik. I dag er den konservative republikaner Pat Buchanan den største modsætning til den neokonservative linie med sin *Amerika First*-politik.

I dag er det anden generation af neokonservative, der formulerer positionen. William Kristol en markant indpisker som redaktør af Murdoch-avisen *The Weekly Standard*. Kendt i offentligheden er mest viceforsvarsminister Paul Wolfowitz, der præsenterede visionen allerede i begyndelsen af 1990'erne. I 1992 anbefalede Wolfowitz i *Defence Planning Guidance* at fjerne Saddam Hussein. Og der tales åbenlyst om, at andre regimer i regionen kan stå for fald i fremtiden. Til grund ligger også den strategiske antagelse, at den, der gemmer sig bag volde og skanser, før eller siden løbes over ende. Fjenderne skal bekæmpes ude i marken ved nålestik og intervention. Hertil hører også en tro på, at fjenden kan og skal overbevises ideologisk. Forvandle undersåtter til borgere.

Mere praktisk adskiller den neokonservative linie sig også fra traditionel republikansk realisme. Interventionen i Irak følges op med et ambitiøst forsøg på at få skabt et civilsamfund og en demokratisk infrastruktur. Det er krig ikke for at ødelægge fjenden, men for at skabe et nyt samfund i tyrannens ødelagte land. Richard Nixon og Henry Kissingers måde at føre Vietnam-krigen på står for neokonservative som udslag af ekstrem dumhed, hvor umådeholden ildkraft med langvarige bombardementer skulle tvinge fjenden i knæ. Vietnam-krigen kostede over 50.000 amerikanske soldater livet. Irak-krigen har foreløbig kostet 1400 amerikanske liv. De tilsvarende civile ofre i Irak og Vietnam har samme proportionalitet.

Europæerne ser med undren, fordomme og megen uforstand på den nye amerikanske udenrigspolitik. NATO's allierede har på forholdsvis få år udviklet meget forskellige vinkler på verdenspolitikken siden Den Kolde Krigs afslutning. Til grund herfor ligger, vurderer jeg, to forskellige menneskesyn. De dominerende strømninger i Europa tror på menneskets grundliggende gode vilje og på nytten af en appel til denne. Alle lande og kulturer er indstillet på fred og menneskerettigheder, og målet ville kunne opnås gennem fredsskabende

Den amerikanske nykonservatisme

foranstaltninger. For europæeren er der ingen fjender, men kun fjendebilleder. Trusler mod den civile orden reduceres til paranoia.

Amerikanerne har i deres arv en tro på individets permanente kamp for at overleve i en verden, hvor nye farer altid lurar. *Frontier*-mentaliteten sidder stadig i blodet parret med en religiøs dimension, som udstyrer verden med poler som godt og ondt. Derfor er USA bedre *gearet* til at indrette sig på nye udfordringer i en global og omskiftelig verden. Europæerne synes så meget optaget af fortidens synder, at fremtiden i for stor udstrækning defineres negativt heraf. Heraf også europæernes trang til symbolpolitik med oppustede erklæringer, modsat de neokonservatives trang: »*to speak frankly*«.

Der er også strategiske forskelle mellem USA og Europa og deres respektive placeringer på verdenskortet. Men jeg tror ikke, at disse forskelle er så afgørende som de mentale skel, der har dannet sig over Atlanten op gennem 1990'erne. Mere afgørende er de økonomiske forskelle, hvor Europa på grund af stive økonomiske strukturer og manglende evne eller vilje til at omforme velfærdsstaterne, har afrustet siden murens fald i 1989. USA har oprustet i store tal siden kommunismens sammenbrud og søsætter nye store hangarskibe, sidst *USS Ronald Reagan*. Europa har handlet modsat. I dag er Europa reelt ude af stand til at forsvare sig selv både indadtil og udadtil, og det er kun et spørgsmål om tid, før et statskup succesrigt kan gennemføres i en mindre europæisk stat eller storby af en målrettet slyngelbande. *Beslan writ large*.

Endelig har en latent anti-amerikanisme i Europa fået friere tøjler og formuleres nu også i højere politiske lag. Da Sovjet var fjenden, og USA garanten for Vesteuropas frihed, havde anti-amerikanismen kun tilhængere blandt de rabiate venstreorienterede og så i Frankrig en del nationalister. Med Sovjets fald er anti-amerikanismen blevet stueren overalt i Europa og især på kontinentet i Frankrig og Tyskland. En tysk minister sammenlignede på et tidspunkt George Bush med Hitler.

Henrik Gade Jensen

PERSPEKTIVET

Det voksende transatlantiske skel mellem Europa og USA kan kun give anledning til største ængstelse. Kontinenterne har politisk bevæget sig væk fra hinanden og følger i dag hver sine dagsordener. Europa er stadig en lang række selvstændige lande og især de østeuropæiske har en arvet *goodwill* over for USA. Storbritannien befinder sig også sammen med Norge og måske til dels Danmark i en mellemposition. Sverige, der tidligere var neutralt, har sammen med Tyskland, Frankrig og Belgien ideologisk placeret sig som *hardliner* i den nye europæiske selvforståelse med stærke anti-amerikanske og anti-israelske markeringer.

Når amerikanerne ser på Europa, ser de med stadig større undren og skepsis på europæernes politik. Forsvarsminister Donald Rumsfeld taler med slet skjult foragt om »det gamle Europa«, der ikke ville deltage i Irak-krigen, og sammenlignede Tyskland med Cuba og Nordkorea. Flere og flere taler om »Eurabia«²⁵ på grund af den forholdsvis blinde accept af indvandring fra Mellemøsten og tendensen til at forstå sig som multikulturelle uden én præfereret kultur.²⁶ Neokonservative ser EU som en ny socialistisk monolit. Den tidligere polske viceudenrigsminister og nu analytiker ved en amerikansk tænketank Radek Sikorski formulerer det således: »Med djihad-terror tættere og tættere på Europa og Rusland på vej mod neo-imperialt diktatur kan Europa ikke længere blive ved med at fortære sin

²⁵ Det er især den egyptisk-jødiske historiker BAT YE'OR, aktuel med bogen *Eurabia: The Euro-Arab Axis*, 2005, hvor hun ser en europæisk-arabisk akse i fransk politik tilbage til 1967, delvist vendt mod USA og Israel. »Eurabia (...) er et projekt, som blev sat i gang, planlagt og gennemført gennem indvandringspolitik, propaganda, kirkelig understøttelse, økonomisk hjælp og udvikling, kulturel, mediemæssig og akademisk samarbejde. Generationer er vokset op med dette politiske regime. De er blevet uddannet og motiveret til at støtte det og leve med det. Dette er kilden til den stærke anti-amerikanske følelse i Europa og den paranoide tvangsforestilling om Israel, to elementer som udgør Eurabia.« Cit. fra *Frontpage Magazine* 21/9 2004.

²⁶ Det er dog interessant at se, hvor hurtigt holdningen til »multikulturalisme« ændrer sig. Da den tyske CDU-politiker Friedrich Merz i 2000 formulerede begrebet »*deutsche Leitkultur*« (tysk som første/ledende kultur), blev det slået i hartkorn med nazisme, jvf. min artikel i *Information* 15/11 2000. I dag er der ved at være konsensus i Tyskland om multikulturalismens umulighed. Samme udvikling ses i Danmark, hvor indenrigsminister Karen Jespersen 7/9 2000 blev lagt for had af David Rehling i *Information* og på TV, hvor han hævdede, at Jespersens udsagn udover at nære brandattentater mod asylhjem også sattes i bås med racisme. I dag skriver *Information* i ledere, at multikulturalisme er en »farlig blindgyde« som fører til »balkanisering af samfundet« (10/1 2005).

Den amerikanske nykonservatisme

fredsdividende. (...) Europa må blive seriøs omkring sin forsvarsevne, og jeg tror, Amerika så vil give det den respekt og indflydelse, som det ønsker.«²⁷

PERSONLIG KONKLUSION

Neokonservatismen repræsenterer en spændende ny ideologisk bevægelse. Dens berettigelse og relevans skyldes især, at den er opstået som følge af konkrete problemer i virkeligheden («*mugged by reality*»), og derfra udvikler teori og holdning. De klassiske politiske ideologier kan let få en tendens til at virke som et manual med slagord, der skal implementeres i en kontrær virkelighed. Det er altid sympatisk, når mennesker lader sig korrigeres af, at virkeligheden viser sig anderledes end forventet. Og med den indsigt er der masser af interessant teori at hente ned fra de ideologiske snurrelofter. Ideologier er ikke forstenede formler fra en svunden tid, men evigt aktuelle bud på en forståelse af den samfundsmæssige virkelighed. Aktualiteten svinger med tidsånden, men ideologier er nyttige, forenkede vejvisere overfor en virkelighed, der kun kan begribes med ideer og begreber.

For mit vedkommende betød læsningen af de her omtalte neokonservative samfundstænkere en øjenåbner midt i 1980'ernes danske marxistisk prægede akademiske miljø. Jeg cyklede fra kollegiet ud til den amerikanske ambassades bibliotek og læste *Commentary* og *The Public Interest*. Jeg slugte Bell og Kristol og især Thomas Sowell. En verden åbnede sig, som jeg ikke vidste fandtes. Egne fordomme eller formeninger krakelerede. Jeg adopterede et syn på verden, som desværre ikke var kongruent med det akademiske miljø i Danmark. Det er i øvrigt dumt.

²⁷ *Frontpage Magazine*, 12/12 2003.